Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi/J. Fac. Div. Ank. Univ.; 2026:67(1)
DOI:10.33227/auifd.1726154
Araştırma Makalesi /Research Article

Konya Sultan Selim Camii Kalem İşi Tezyinatında Bir Üslup Denemesi ve Nakkaş Mimar Muzaffer Bey

A Stylistic Approach in the Decoration Paintings of Konya Sultan Selim Mosque and the Nakkash-Architect Muzaffar Bey

Ali Fuat Baysal*, Rıdvan Ak

Necmettin Erbakan Üniversitesi. Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Türkiye / Necmettin Erbakan University, Faculty of Fine Arts and Architecture, Türkiye

ÖZET

Konya Sultan Selim Camii Osmanlı Klasik Dönemi'ne ait çift minareli camilerden biridir. Caminin vakfiyesi olmadığı için bânisi, mimarı, inşa tarihi ve tarihî geçmişine dair kesin bilgiler mevcut değildir. Kaynaklarda var olan bilgiler ise farklılık göstermektedir. Caminin mimari geçmişi bilinmediği gibi, kalem işi tezyinatına ilişkin herhangi bir bilgi, belge veya görsel malzeme de günümüze ulaşmamıştır. Mevcut bilgilerden, yapının 17. yüzyılın sonlarında deprem nedeniyle ağır hasar gördüğü ve kubbesinin yıkılmış olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu yıkımda hasarın boyutu, geçmişe yönelik nakışların varlığı ve keyfiyeti de bilinmemektedir. Araştırmanın amacı, caminin 2000'li yılların başlarında gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarında elde edilen bilgilerden yola çıkarak mabedin tarihi ve tezyinatının geçmişini irdelemek, elde edilen bilgilerle yapının ve kalem işi tezyinatının serüveni konusunda alana katkı sağlamaktır. Söz konusu onarım sürecinde ana kubbeye ulaşılmış, mevcut nakışlar içerisinde uygulamacı kalemkâr ustaların isimleri ile 1916 tarihinin bulunması söz konusu kalem işlerinin dönemi, nakkaşı ve üslup özelliklerinin tespiti açısından önemlidir. 1900'lü yılların başında gerçekleştirilen bu kapsamlı onarım ve bu onarım sürecinde uygulanan kalem işleri Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın öncülerinden Mimar Muzaffer Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Geçmişte herhangi bir mimari yapıda örnekleri bulunmayan ancak günümüzde pek çok caminin tezyinatına örnek teşkil eden Muzaffer Bey'in kendi şahsına münhasır bu farklı üslubu, caminin kalem işi tezyinatını özgün ve değerli kılmaktadır. Sonuç olarak makalede; caminin yüz yılı aşkın geçmişe sahip kalem işleri, 2015 yılı onarım sürecinde elde edilen bulgular, farklı dönemlerde gerçekleştirilen onarımlar ve mimar kimliğiyle tanınan Muzaffer Bey'in aynı zamanda bir nakkaş olarak değerlendirilmesi ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mimar Muzaffer, Sultan Selim Camii, Kalem İşi, Birinci Ulusal Mimarlık, Restorasyon, Tezyinat.

ABSTRACT

The Sultan Selim Mosque in Konya is one of the double-minaret mosques belonging to the Classical Ottoman period. Since the mosque does not possess an endowment deed (waqfiyya), there is no definitive information regarding its patron, architect, construction date, or historical background. Moreover, the information available in historical sources presents considerable discrepancies. Just as the architectural history of the mosque remains uncertain, no written documentation, archival material, or visual evidence concerning its painted ornamentation (kalem işi tezyinatı) has survived to the present day. Existing information indicates that the structure suffered severe damage as a result of an earthquake at the end of the seventeenth century, during which its dome collapsed. Nevertheless, neither the extent of the destruction nor the existence and characteristics of earlier decorative paintings are known. The aim of this study is to examine the historical background and decorative history of the mosque on the basis of the findings obtained during the restoration works carried out in the early 2000s and thereby contribute to the scholarly understanding of both the monument itself and the historical development of its painted ornamentation. During the restoration process in question, access was gained to the main dome, and among the existing painted decorations the names of the executing qalamkār masters, together with the date 1916, were identified. These findings are of particular importance for determining the period, artist, and stylistic characteristics of the ornamentation. This comprehensive restoration campaign, undertaken in the early twentieth century, as well as the painted decorations executed during the process, were carried out by Mimar Muzaffer Bey, one of the pioneers of the First National Architectural Movement. Muzaffer Bey's distinctive and highly individual style—unprecedented in earlier architectural decoration yet later serving as a model for the ornamentation of numerous mosques—renders the mosque's painted decoration both original and significant. In conclusion, the article discusses the painted decorations of the mosque, which possess a history spanning more than a century, the findings obtained during the 2015 restoration process, the various repairs undertaken in different periods, and the evaluation of Muzaffer Bey—widely recognized for his identity as an architect—as a mural and ornamental painter (naqqāsh).

Keywords: Architect Muzaffer, Sultan Selim Mosque, Decoration Paintings, First National Architectural, Restoration, Ornamentation, Decoration.

Sorumlu yazar: Ali Fuat Baysal
Necmettin Erbakan Üniversitesi. Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Türkiye
E-mail: afbaysal@erbakan.edu.tr

ROR ID: ror.org/013s3zh21
Geliş Tarihi(Received): 24.06.2025 **Kabul Tarihi(Accepted):** 14.05.2026 **Yayın Tarihi(Published):** 31.05.2026

Atıf bilgisi:
Baysal, Ali Fuat ve Rıdvan Ak. "Konya Sultan Selim Camii Kalem İşi Tezyinatında Bir Üslup Denemesi ve Nakkaş Mimar Muzaffer Bey." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 67:1 (2026): 399-420.

Dergi ile yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif hakkını elinde tutar.
Authors publishing with the journal retain the copyright of their work licensed under CC BY-NC 4.0.

Giriş

Konya ili Karatay ilçesi merkezinde bulunan Sultan Selim Camii Osmanlı mimarisinin Anadolu'daki önemli örneklerinden biri olup inşa ve kalem işi süslemeleriyle de ilgi çekmektedir. Mevlana Dergahı'na komşu konumu, yapının tarihî ve kültürel önemini artırmaktadır.[1] Caminin mimarı olarak Mimar Sinan'ın ismi zikrediliyor olsa da, bu bilgi kesin değildir. Yapının tarihî geçmişine ilişkin kesin ve kapsamlı verilere ulaşılamamıştır.[2]

Caminin mimari geçmişinin yanı sıra yapıyı bezeyen kalem işi tezyinatı hakkında da bilgi ve belge son derece sınırlı sayıdadır. Elde edilebilen bilgilerden mevcut kalem işlerinin, 20. yüzyılın başlarında caminin onarımını yapan Mimar Muzaffer Bey'in şahsına özgü bir çalışması olduğu anlaşılmaktadır.[3] Ayrıca tasarımın benzerinin dönemin başka camilerinde bulunmaması ve klasik tezyinat anlayışının dışında bazı farklı düzenlemelerin bulunması bu görüşü doğrular niteliktedir. Muzaffer Bey'in tezyinat bilgisinin kaynağı bilinmese de ortaya koyduğu tasarımlar, onun bu alandaki yeteneğini kendi çabasıyla geliştirdiğini göstermektedir. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi'nin önemli isimlerinden biri olan Muzaffer Bey, Osmanlı'nın son döneminde klasik tezyinat anlayışını yeniden yorumlamıştır. Sanatçının kendine özgü bir üslup geliştirmesi, kalem işi sanatı açısından dikkat çekici bir yenilik olarak değerlendirilebilir. Muzaffer Bey, genç yaşta vefat etmiş olsa da Konya'da bina ettiği mimari yapılar ve Sultan Selim Camii'ndeki onarım çalışmaları nedeniyle Konya'da iz bırakan ve dikkat çeken bir isimdir.

Mimar Muzaffer Bey'in yapmış olduğu mimari ve tezyini onarımın ardından yaklaşık yüz yıl sonrasında yapıda ciddi çatlakların ortaya çıkmasıyla cami 2000'li yılların başında kapsamlı bir onarım sürecine girmiş ve bu süreçte kalem işi tezyinat da tamamen elden geçirilmiştir. Bilindiği üzere tarihî kimliğe sahip eserler hakkında en güzel bilgi edinme yollarından biri de eserlerin restorasyon sürecinin takip edilmesi ve gelişmelere şahit olunmasıdır. Öyle ki caminin kalem işi tezyinatı hakkında kaynaklarda yer almayan bilgiler, bu onarım sayesinde açıklığa kavuşmuştur. Sıva üzerinde yapılan raspalar ve sıva katmanlarının araştırılması caminin mevcut kalem işi tezyinatının tarihini tespit etmede ve özgünlüğünü belirlemede önemli rol oynamıştır. Sıva katmanları ana kubbe sıvasının yenilendiğini, mevcut kalem işlerinin yapının ilk inşa dönemine ait olduğunu göstermiştir. Mevcut nakışlar içerisinde tespit edilen 1916 tarihli sıva üzerindeki kalem işi tezyinatın 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığını ortaya koymuştur.[4]

Bu çalışmanın amacı tarihî ve abidevi yapıların restorasyon süreçlerinin bilimsel yayınlara dönüştürülmemesinin, bu yapıların geçmişine dair önemli bilgilerin kaybolmasına neden olduğu gerçeğinden hareketle, son onarım sürecinde elde edilen bulgular ışığında Sultan Selim Camii'nin tezyinatına ilişkin bilinmeyen yönleri mümkün olduğunca açığa çıkarmaktır. Aynı şekilde, kalem işi bezemelerdeki Muzaffer Bey'in katkılarına değinmek, araştırmacılar için gelecekte yeni bilgilere ulaşmanın yolunu açmak ve yenileme sürecindeki değişimleri kayıt altına almaktır.

1. Konya Sultan Selim (Selimiye) Camii

1.1. Tarihçe, Mimari Özellikleri ve Malzeme Kullanımı

Konya'da mevcut Osmanlı eserlerinden biri olan Sultan Selim (Selimiye) Camii, merkezi kubbesi tek yönden yarım kubbe ile genişletilmiş klasik dönem Osmanlı camileri arasına dâhil edilmektedir. Cami, klasik Osmanlı mimarisinin merkezi kubbe sistemini takip etmekle birlikte Konya'nın yerel taş işçiliğiyle harmanlanmıştır.

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan cami, 13.11.1982 tarihli ve A-3861 sayılı karar ile tescillenmiştir.[5] Caminin yapım tarihini, mimarını ve banisini gösteren bir kitabesi mevcut olmadığı gibi, kaynaklarda da bu

1 Haşim Karpuz, *Konya Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, 42-66; Şahabettin Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 173-181; Yusuf Küçükdağ, "Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı'na Dair İki Mevlevi Vakfiyesi," 75-102.

2 Ali Naci Özyalvaç, "Konya Sultan Selim(Süleymaniye) Camii Biçim Özellikleri ve Müellif Mimar Meselesine Bir Katkı," 343-347.

3 "Mabedin iç ve dış süslerini Sinan Devrine uygun olarak İstanbul'daki Hürriyet-i Ebedîye, Konya'daki Ziraat Abidelerinin ve lise okulunun mimarı merhum Muzaffer Bey yapmıştır. Bunu yaparken büyük zahmetler çekmiştir. Merhum refikam Mediha'nın dayısı olan Muzaffer Bey'in süs kalıpları bir zamanlar evimizde de muhafaza ediliyordu. Şimdi oğlu Mukadder'dedir." İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, 530.

4 Ali Fuat Baysal, "Konya Sultan Selim Camii'nin Kalem İşi Tezyinatında Bulunan Nakkaş İmzaları," 27-43.

5 Karpuz, *Konya Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, 66.

konularda kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. [6] Bununla birlikte inşasına 16. yüzyılın ikinci yarısında II. Sultan Selim'in şehzadeliği zamanında başlandığı ve 1567 yılında tamamlandığı nakledilmektedir.[7]

Kesme taşla inşa edilen camide, haçvari düzende konumlandırılmış iki paye ve iki sütun üzerine oturan 14 m çapındaki merkezi kubbe dikkat çekmektedir. Kubbe, dıştan kare duvarlarla masif bir kütle hâlinde yükseltilmiş ve dört payanda kemeriyle desteklenmiştir. Doğu ve batı yönlerinde ana kubbeye nazaran daha düşük seviyede her bir yönde üçer kubbe olmak üzere toplam altı kubbe ve bu kubbe dizisine ilave olarak, kuzey kısmında yarım kubbe bulunmaktadır.

Caminin güney cephesinde, mihrap önünde büyük yarım kubbe yer alır. Bu yarım kubbenin yan duvarları arasında kalan boşluğa eksedra eklenmiştir. Cami iç mekânının kuzey ve güney yönlerinde doğu-batı aksında iki büyük kubbe kemeri bulunmaktadır. Caminin doğu ve batı cephelerinde ikişer adet alt ve üçer adet üst pencere, güney cephede ise dört adet alt ve beş adet üst pencere yer almaktadır. Alt sıradaki pencereler dikdörtgen, üst sıradakiler ise sivri kemerli olarak tasarlanmıştır. Caminin kuzeydeki cümle kapısı dışında doğu ve batı cephelerinde de birer giriş bulunmaktadır.

Son cemaat yerinde mukarnas başlıklı altı sütun, birbirlerine ve yapının kuzey duvarına sivri kemerlerle bağlanmıştır. Bu son cemaat yeri yedi bölüm olarak inşa edilmiş, ortadaki bölüm, diğerlerine göre biraz daha yüksek tutulmuştur. Girişteki bölüm tonoz, diğer kısımlar ise kubbe ile örtülüdür. Son cemaat yerinin yan taraflarında, doğu-batı köşelerinde birer minaresi vardır.[8]

1.2. Geçirdiği Müdahaleler

Caminin tarihî geçmişine ilişkin bilgiler sınırlı olmakla birlikte Y. Küçükdağ, caminin 20. yüzyıl başlarına kadar yaklaşık on büyük onarım geçirdiği ve adeta yeniden inşa edildiğini ileri sürmektedir.[9] Küçükdağ, Sâkıb Dede (ö. 1148/1735)'ye ithafen caminin büyük kubbesinin I. Bostan Çelebi'nin (d.961/1554 - ö.1040/1630) postnişinliği sırasında tamamen çöktüğünü ve yeniden inşa edildiğini naklederken, belirlenen ilk tamir keşfi 14 Şevval 1101 (21 Temmuz 1690) tarihli olduğundan da bahsetmektedir.[10] Bu bilgilerden hareketle söz konusu dönemdeki postnişinin I. Bostan Çelebi değil, II. Bostan Çelebi olduğu anlaşılmaktadır. Zira Sâkıp Dede'nin (d.1062/1652 – ö.1148/1735) 1652 yılında İzmir'de doğduğu, 1690 yılında Konya'ya geldiği esas alındığında 1690 yılında postnişinin "Kara Bostân" namıyla bilinen II. Bostan Çelebi olduğu anlaşılmaktadır.[11] Bu tarihi süreç içerisinde, bilinen onarım tarihleri ise ilk kez 1690[12] yılında, ardından 1816'da,[13] 1850'de,[14] 1871'de,[15] 1914'te,[16] 1982'de,[17] 2006'da ve 2015-2017[18] yıllarındadır. Bu onarımlar içerisinde büyük çaplı olanların yanında küçük çaplı yerel olanlar da vardır. 1871 yılındaki onarıma ait bilginin kaynağı, caminin mihrap üst köşesinde

6 Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 173-182; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri," 177; Özyalvaç, "Konya Sultan Selim(Süleymaniye) Camii Biçim Özellikleri ve Müellif Mimar Meselesine Bir Katkı," 323-347.

7 Semavi Eyice, "Cami," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7:80; Mahmut Akok, "Konya'da Üç Tarihi ve Mimari Eser. Altınapa Kervansarayı, Hasbey Darülhüffazı ve Selim II. İmareti," 5-39; Küçükdağ, "Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı'na Dair İki Mevlevi Vakfiyesi," 75-102; Feridun Emecan, "Selim II," *TDV İslâm Ansiklopedisi,* 36:414-18.

8 Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, 245; Ali Baş, "Konya'daki Osmanlı Camileri," 252-254; Özyalvaç, "Konya Sultan Selim(Süleymaniye) Camii Biçim Özellikleri ve Müellif Mimar Meselesine Bir Katkı," 332-342.

9 Yusuf Küçükdağ, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37:516-517.

10 Küçükdağ, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37:516-517.

11 Ahmet Arı, "Sâkıp Dede," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 36:4.

12 Şahabettin Uzluk; "Caminin iç ve dıştaki kayıpları için onarımına büyük ihtiyaç olduğu bildirilmekte idi. Bu mübrem ihtiyaç pek önemli tavsiyeleri ileri sürüyordu. Bilhassa bunun dikkate alınmadığı ve tatbikine geçilmediğinde pek büyük ziyanların husule gelebileceği şiddetli suretle ihtar olunmakta idi. Bunu (21) yıl sonra ancak pratiğe geçirebilen 11 kişiden mürekkep bir komisyonun üç teknik ve sanat adamı (1122 /1710) yılında Konya'ya gönderilmişlerdi" diye bahseder." Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 173-182; Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri," 149-205.

13 Halim Kılıç ve Gökhan Yurtoğlu, "Sultan II. Mahmud Döneminde 1817-1834 Yıllarına Ait Keşif Defterlerine Göre Konya Mevlânâ Külliyesi'nin Tamir ve Termimi," 101-102. İlgili makalede, 1817 yılında Mevlânâ Külliyesi ve Sultan Selim Câmii'nin tamiratı konusu Hemdem Çelebi'nin talebi ve Halet Efendi'nin gayretleri neticesinde kabul gören Hassa Baş Mimarı Ali Rıza Bey'in görevlendirildiği belirtilmektedir. Ayrıca onarım malzemelerinin nakliyesi ve işçi ücretleri için gerekli tahsisatın 28 Ağustos 1817'de Halet Efendi'nin vasıtasıyla Konya'ya gönderildiği, böylece Mevlânâ Külliyesi ve Sultan Selim Camii tamiratının başladığı ve Ağustos 1817'den 23 Kasım 1817'ye kadar devam eden onarım için İstanbul'dan nakkaş, kalemkâr, boyacı, badanacı ve kurşuncu ustalarının Konya'ya gönderildiği anlatılmaktadır. Söz konusu bilgilerden kalemişlerinin yenilenmiş olabileceği anlaşılmakla birlikte, kalem işi onarımlarının camide mi, yoksa dergâhta mı olduğu müphemdir. Bu süreçte kalem işi onarımı camide yapılmış olsa bile keyfiyeti meçhuldür. Zira camideki imzalar dikkate alındığında, söz konusu tarihten bir asır sonrasında tamamen yenilendiği açıktır.

14 Erdoğan, "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri," 149-205.

15 Mihrap sol üst köşesinde H.1288/M.1871 tarihleri görülmektedir.

16 Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 173-182; Baysal, "Konya Sultan Selim Camii'nin Kalem İşi Tezyinatında Bulunan Nakkaş İmzaları," 27-43.

17 Naci Bakırcı, "Mevlâna Müzesi Kubbe-i Hadrâ'nin Kalem İşi Süslemeleri ve Yapılan Restorasyon Çalışmaları," 322-338.

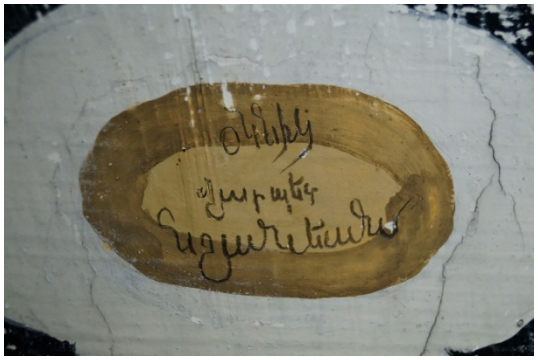
18 Zübeyr Polat, "Sultan Selim Camii Onarımları," Görüşme yapan: Ali Fuat Baysal, Konya, 05.04.2025.

yer alan 1288 tarihidir. Bu tarih Sultan Abdülaziz dönemine (1861-1876) tekabül eder. Bu dönemde caminin yakınında yer alan Aziziye Camii'nin 1872 yılında Sultan Abdülaziz ile annesi Pertevniyal Valide Sultan'ın katkılarıyla[19] inşa edilmeye başlandığı ve Sultan Selim Camii'nin müştemilatından olan ve 1951 yılında yıkılan muvakkithanenin de 1873 yılında[20] inşa edildiği bilinmektedir. Bu bilgilerden, söz konusu yapıların inşa sürecinde Sultan Selim Camii'nin de onarıldığı anlaşılmaktadır. 2015-2017 yılları arasındaki onarımı dışında en kapsamlı onarımlardan biri Mimar Muzaffer ve Mühendis Bekir Sıtkı tarafından 1914 yılında yapılan onarımdır.[21] Bu dönemde cami kapsamlı bir onarımdan geçmiş, iç ve dış sıvaların, taş yüzeylerin temizliğinin yanında kalem işi, çehār yār-ı güzīn (dört halife) levhalarının tamamen yenilendiği görülmektedir. Nakışlar arasında 21 Ocak 1916 tarihinin bulunması, mevcut kalem işi tezyinatın 20. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığını göstermektedir. Ayrıca sıva yüzeylerinde gerçekleştirilen yoklamalarda herhangi bir nakışlı sıva tabakasına ya da bezeme izine rastlanmaması, mevcut kalem işlerinin bütünüyle 1914 onarım sürecinde uygulandığını ortaya koymaktadır.

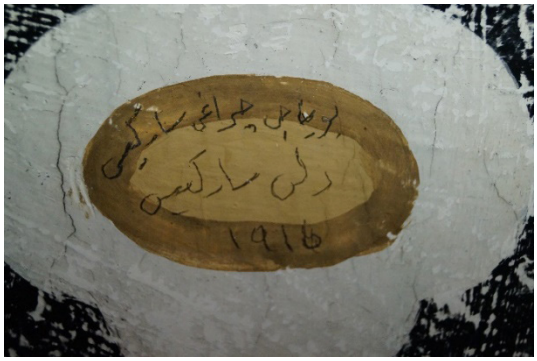
2015 yılında başlayan restorasyonda caminin yapısal güçlendirmeleriyle birlikte iç mekanına iskele kurularak 27 m yüksekliğindeki ana kubbe de dahil olmak üzere tüm kubbe ve kemerlerin kalem işleri, aslına sadık kalınmak suretiyle yenilenmiştir.[22] Bu süreçte caminin kadınlar mahfilinin altındaki ve üstündeki kemerlerin karnı, kemer yüzeyleri, doğu yöndeki iki küçük kubbenin, batı yöndeki iki küçük kubbenin kemer içi ve kemer yüzeyi, kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerdeki eksedraları gibi birimlere yeni kalem işi ilaveler yapılmıştır. Daha önce herhangi bir nakış bulunmayan söz konusu birimlere uygulanan bu kalem işi uygulamaları yeni tasarımlar değildir. Caminin mihrap sofasındaki mevcut kubbe ve kemer desenleri kopyalanarak ilgili birimlere uyarlanmıştır. Bu uygulama ile caminin tüm kubbe ve kemer yüzeyleri tezyin edilmiş, kalem işi yoğunluğu artmıştır.

1.3. Camide Yer Alan Kalem İşi Tezyinat

Caminin kalem işi tezyinatı: ana kubbe, pandantifler, mihrap cephesindeki yarım kubbeler, doğu ve batı yönlerindeki küçük kubbeler ile kubbe kemerleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yapının üst örtü sistemi tamamen müzeyyendir. Daha önce bahsedildiği gibi, bu kalem işlerinin bir kısmı 2015 sonrası ilave edilmiştir. Kalem işinin tamamı sıva üzeri tekniğindedir. Camide ahşap üzeri veya bez üzeri kalem işi yoktur. Elde edilen veriler, kalem işi tasarımlarının Mimar Muzaffer Bey'e ait olduğunu; uygulamaların ise Anadolu'nun farklı şehirlerinden gelen Ermeni ustalar tarafından gerçekleştirildiğini düşündürmektedir.[23] (Resim 1-2).

Resim 1. Kubbedeki Nakkaş İmzalarından (Onnig Varbed (usta) Nışanyan)

Resim 2. Kubbedeki Nakkaş İmzası ve Tarih(Boyacı çırağı Sarkis Deli Sarkis 1916)

Caminin kuzeyinde yer alan son cemaat mahalli kubbelerindeki kalem işlerinin orijinal olduğu, yani döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. Zira bu kubbelerde herhangi bir usta imzasına rastlanmadığı gibi görülen motif, desen ve renkler 16. yüzyıl klasik Osmanlı kalem işi üslubunu yansıtmaktadır. Ayrıca bu kalem işleri içerisinde altın varak kullanılmış olması dikkat çekicidir. Tasarımlarda büyük ölçüde üslup birliği vardır. İç mekanda desen kullanımı, işlevsellik ile görsel uyumu bir arada gözeten bir anlayışı yansıtmaktadır.

19 Semavi Eyice, "Aziziye Camii," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 4:347.

20 Bahtiyar Eroğlu ve Erdal Zeki Tomar, "Tarihi Değerlerimizden Konya Sultan Selim Muvakkithanesi Rekonstrüksiyonu," 215 -232; Küçükdağ, "Sultan Selim Camii ve Külliyesi," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 516-517.

21 Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 182; Nurcan Fırat, "1900-1930 Yılları Arasında Konya'da Türk Mimarisi," (doktora tezi), 11.

22 Polat, "Sultan Selim Camii Onarımları."

23 Kalemkâr ustaların isimleri, imzaların bulundukları yerler ve tarih konusunda daha geniş bilgi edinmek için; Baysal, "Konya Sultan Selim Camii'nin Kalem İşi Tezyinatında Bulunan Nakkaş İmzaları," 27-43.

Camide uygulanan kalem işi desenlerinde yoğun olarak rûmî, bulut, nebati (hatâî, merkezsel hatâî/penç, goncagül, yaprak) ve geçme motifleri kullanılmıştır. Motifler yapı itibarıyla, dairesel kıvrımlı, düz, kırık ve kavisli çizgilerden oluşmaktadır. Mermer minberde görülen 15. yüzyıl karakterli geçme motifleri ile saadet düğümlerinin kalem işi kompozisyonlarda yoğun biçimde tekrarlanması dikkat çekmektedir. Kalem işi bezemelerde ağırlıklı olarak, oksit sarı, koyu mavi, açık mavi, yeşil, kırmızı, kahverengi (kızıl kahve), beyaz ve siyah renkler görülmektedir.

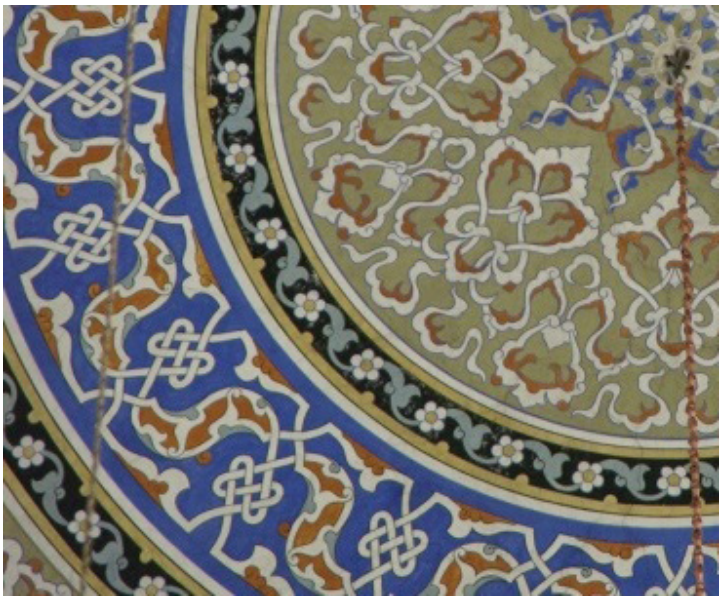
1.3.1. Kubbeler

1.3.1.1. Ana Kubbe

14 m çapındaki ana kubbenin kompozisyonunda hâkim renk oksit sarıdır (Resim 3). Bunun yanında göbekte ve bordürde koyu mavi, yeşil, kırmızı, kahverengi, beyaz ve siyah renklerle tasarıma vurgu yapılmıştır. Kubbenin merkezinde 200 cm[24] çapında bulut motiflerinden oluşan bir kompozisyon vardır (Resim 4).

Resim 3. Sultan Selim Camii Ana Kubbe

Resim 4. Ana Kubbe Motif Detayları

24 Makale içerisinde belirtilen ölçüler, fotoğraflar yapının restorasyon süresinde yazar/yazarlar tarafından alınmıştır.

Bu merkezi tasarımı 18 cm'lik siyah zeminli tek iplik düzeninde nebati ve rûmî motifli bir bordür kuşatır. Bunun dışında ise mavi zemin üzerinde 55 cm'lik mekik içerisine yerleştirilmiş rûmîlerden ve düğümlerden müteşekkil bir bordür yer alır. Desenin kenarlarındaki yarım rûmîler 15. yüzyıl Fatih Dönemi'ni anımsatır. Bu tip rûmîler diğer birimlerde görülmez. Ana bordürü iç kısımda olduğu gibi 19,5 cm'lik siyah zeminli ince bordür çevreler. Bordür desenlerinin dış kısmında 1/16 simetrisinde, uçlarında başlıklar bulunan dendanlı kapalı form anlayışında bir kompozisyon görülür (Resim 5). Bu formların zemini açık yeşil, motifleri ise yine merkezde olduğu gibi bulut motiflidir. İç kısımdaki formun uzunluğu 100 cm, başlık kısmının uzunluğu ise 118 cm'dir.

Başlık formlarının arasında mavi ve lacivert zeminli rûmî motifleriyle oluşturulan şemse tasarımı yer alır. ¼ simetrisinde uygulanan rûmî motifli tasarımın kendi içinde de kapalı formlar uygulanmış, mavi-yeşil, mavi-lacivert renkler kullanılmıştır. Şemse formunun tahrirlerinde 15. yüzyıl düğümlerini anımsatan içe dönük kıvrımlar görülmektedir (Resim 6). Sözünü ettiğimiz bu desenlerin dışında kalan alanın zemini oksit sarı ve motifleri de nebati kökenlidir. Başlık ve şemse desenlerinin bulunduğu bu kısım, daha önce bahsettiğimiz ölçülerde, yani 55 cm'lik bordürle çevrelenmiştir.

Ana kompozisyonun dış kısmında kalınlığı 29,5 cm, genişliğindeki bordür deseni ve bunların üzerine yerleştirilmiş simetrik düzende 16 adet iki kademeli tığ deseni vardır (Resim 7). Bu alanın zemini de yine oksit sarı ile renklendirilmiş ve desende nebati motifler uygulanmıştır. Tığ desenleri iki kademelidir. Birinci kademe ½ simetrisinde desen nebati motifle tasarlanıp desen dendanlı biçimde sonlandırılmıştır. Uzunluğu ise 88 cm'dir. Yarım şemse formundaki bu desen bir boğumla, diğerinden daha küçük ölçekte dendanlı başlık şeklinde tığ formuna dönüşür. Bu ikinci kademenin uzunluğu 76 cm'dir ve tığ deseninin toplam uzunluğu 164 cm'dir. Buradaki tığ deseninin birinci ve ikinci kademeleri arasındaki ortabağların yedisinde caminin tezyinatında çalışmış olan nakkaşların imzaları ve tarih vardır[25]. Siyah renkli bir flato (Tenab / Tınâb)[26] ile sınırlandırılan ana kubbenin tezyinat ölçüsü yaklaşık 700 cm yarıçapındadır.

Kompozisyonda helezonik kıvrımların motiflere oranla daha baskın kullanıldığı, sarı rengin de diğer renklere göre daha baskın olduğu dikkat çekmektedir. Kırmızı ve kızıl kahverengi, lacivert, mavi ve yeşil renklerle denge ve orantı, koyu tonlardan oluşan lacivert ve siyah renklerle de vurgu sağlanmıştır.[27]

Resim 5. Bulut Motifli Dendanlı Pafta

Resim 6. Açık Mavi Zeminli Rûmî Motifli Pafta

Resim 7. Rûmî ve Nebati Motifli Tığ Kısımları

1.3.1.2. Mihrap Önü Yarım Kubbe

Mihrap cephesinde yer alan yarım kubbenin göbek deseni 670 cm yarıçapındadır. Dairesel simetrik kapalı formlara ayrılmış 1/18 simetrisinde dokuz tığlı tasarım mevcuttur. Desen rûmî ve nebati motiflerden müteşekkil olmakla birlikte yoğunluk hatâî motifindedir (Resim 8).

Bu ana desenin uçları kızıl kahve zeminle renklendirilmiş ve başlık şeklinde tığlarla da tamamlanmıştır. Kubbe göbeğinin genelinde açık mavi renk, bordürde ve tığlarında ise kızıl kahverengi uygulanmıştır. Kompozisyonda yoğun nebati kökenli motifler görülürken sarılma rûmîli iri orta bağ motifleri de dikkat çekmektedir.

Kubbenin deseni 6 kademelidir. Merkezde önce 9 dilimli, mavi, kızıl kahve zeminli, ardından 4 dilimli, oksit sarı zeminli, daha sonrasında 9 dilimli mavi ve kızıl kahve zeminli, çevresinde dendanlı desen mevcuttur. Desenin uç kısmında kızıl kahve zeminli, dendanlı, başlık formunda tığlar vardır. Formlar, beyaz renkli ince

25 Baysal, "Konya Sultan Selim Camii'nin Kalem İşi Tezyinatında Bulunan Nakkaş İmzaları," 27- 43.

26 Aziz Doğanay, "Geleneksel/li Türk Sanatlarında Bilgi Kaynağının Yeniden İnşâsı Üzerine Bazı Mülâhazalar," 65-78; Aziz Doğanay ve Merve Akyüz, "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü," 31-77.

27 Bekir Kabakçı, "Konya Sultan Selim / Selimiye Camisi'ndeki Kalemişi Çalışmalarının Grafiksel Açıdan İncelenmesi," 41-72.

bordürlerle ayrılmıştır. Desen merkezinden kıvrımlar halinde uç kısımlara kadar ulaşan dallar üzerinde nebati motifler görülür. Oldukça detaylı tasarlanan bu nebati motiflerin örnekleri caminin diğer birimlerinde görülmez.

Desen merkezindeki mavi ve kızıl kahve zeminli alanlarda motif yoktur. Nebati kökenli motiflerden oluşan tasarım sarı zeminli alanda başlar ve bir sonraki mavi zeminli alanda genişleyerek devam eder (Resim 9). Mavi zeminli alanda 138 x 180 cm ölçüsünde kızıl kahverengindeki rûmî motiflerle kapalı formlar uygulanmıştır. İnce beyaz renkle ayrılan bu kısmın ardından 5. kademede 45 cm'lik yine kızıl kahverengi zemine sahip bordür deseni vardır. Bordürün motifleri de nebatidir. Bu bordürün dış kısmında ise mavi renkli spiral şeklinde desenlerle ince bordür uygulanmıştır (Resim 10). Bordürün tığ kısımlarında bordo zemin üzerine rûmî desenlerin olduğu dendanlı paftanın çevresini mavi zeminli münhaniler çevrelemektedir.

Resim 8. Mihrap Önü Yarım Kubbe, Kemer Aynaları ve Eksedralar

Resim 9. Mihrap Önü Yarım Kubbe Tezyinatı Detayı

Resim 10. Kubbe Tezyinatının Tığ Kısmı

1.3.1.3. Mihrap Önü Yarım Kubbeye İlave Eksedralar

Mihrap önü yarım kubbenin yanlarında yer alan iki eksedranın göbeğinde ise, 1/8 simetrili dairevi kompozisyon uygulanmıştır. Desenin merkezi kırmızı renkli olmakla birlikte ana zemin oksit sarı renklidir (Resim 11). Desenin ana iskeleti rûmî motiflerden teşekkül ettirilmiştir. Az sayıda kullanılan nebati motiflerinin kendine ait bir helezoni hattı yoktur. Nebati motifler, rûmî motifli helezoni hatların simetri eksenindeki birleşim noktaları üzerine ve

rûmî hattın bitiş noktasına kondurulmuştur. Rûmî motiflerin bazılarına iç bünye uygulanmış, bazılarına ise uygulanmamıştır. Klasik Osmanlı döneminin rûmî çizim sistemi dışında 15. yüzyıl çok dilimli rûmî çizimleriyle benzerlikler görülmektedir. Söz konusu bu uygulamalar klasik desen anlayışına ters düşmektedir (Resim 12).

Desenin dış kısmındaki lacivert zeminli ve münhani motifli bordür, dendan şeklindedir. Kompozisyon yaklaşık 120 cm yarı çapındadır ve yarım kubbenin ½'sini oluşturacak şekilde uygulanmıştır. Bu yarım kubbenin eteklerinde ise enine simetrik, bordo zemin üzerine iç bünyeli rûmî motiflerden müteşekkil bir tığ deseni kompoze edilmiştir. Desen, büyük ve küçük sıralamalı 1/2 simetrisinde ve 7 adettir.

Resim 11. Mihrap Önü Eksedra

Resim 12. Rûmî Hat Üzerinde Bulunan Nebati Motifleri

1.3.1.4. Diğer Küçük Kubbeler

Caminin doğu ve batı taraflarında yer alan küçük kubbelerin merkezlerinde rûmî motifli tasarımlar yer alır. Bu dairevi tasarımlarda dış bordürü hariç tutarsak, mihrap üzerindeki yarım kubbelerin (2.3.1.3.) desenleri

ile benzer olduğu görülmektedir. Kubbe göbeğindeki tasarım bir zencerekle sınırlandırılmıştır. Zencereğin dış kısmında dendanlı tığ deseni uygulanmıştır. Bu tığ deseni mihrap tacındaki kompozisyondan esinlenmiştir. Aynı hizadaki diğer kubbelerin merkezindeki kompozisyonlar da aynıdır. Sadece renklerde ve kubbe eteklerindeki desenlerde farklılıklar görülmektedir. Kubbe eteğinde bulunan tığ deseni, kubbe merkezindeki dairevi deseni çevreleyen tığ deseni gibi mihrap tacında bulunan desenlerden örnek alınarak oluşturulmuştur (Resim 13-14-15-16-17-18). Bu kubbelerin desenlerindeki rûmî ve hatâî birlikteliği daha önce bahsettiğimiz gibi geleneksel tezyinat anlayışına zıt uygulamalar olarak görülmektedir.

Resim 13. Küçük Yan Kubbelerden Detay

Resim 14. Küçük Yan Kubbelerden Detay

Resim 15. Küçük Yan Kubbelerden Detay

Resim 16. Küçük Yan Kubbelerden Detay

Resim 17. Mihrab Sol Üst Köşesinde Bulunan Tarih Kaydı 1288/1870

Resim 18. Mihrap Tacının Önden Görüntüsü

1.3.1.5. Son Cemaat Mahallinde Bulunan Kubbeler

Caminin kuzey dış cephesinde yer alan kubbelerde varak altın kullanılan özgün kalem işi tezyinat vardır. Caminin en kıymetli kalem işleri bu kubbelerde görülür. Söz konusu kalem işlerinin günümüze kadar bozulmadan gelebilmesi ve desenlerinde varak altın kullanılması kayda değer bir konudur. Zira bu kubbeler dışında herhangi bir birimde varak altın kullanılmamıştır.

Yedi adet kubbenin desenleri birbirinin benzeridir (Resim 19). Kubbe tasarımının merkezinde sekiz dilimli dairevi bir form görülürken, etek kısımlarında 8 adet şemse formu vardır (Resim 20). Kubbe kasnağında birbiriyle bağlantılı sürgit tarzında bir tasarım uygulanmıştır. Kubbelerin pandantif kısımlarında dairevi şemse ve üçgenin uç kısımlarında salbeklerin bulunduğu dairevi formlar bulunmaktadır. Bu kısımdaki renkler kahverengi, siyah ve

mavidir. Motifler tamamen hurde rûmîlerden müteşekkildir. Kuzey giriş kubbesindeki tasarım diğer kubbelerle aynı olmakla birlikte, renklerinde farklılık vardır ve altın kullanılmamıştır.

Resim 19. Son Cemaat Mahalli Kubbeleri

Resim 20. Son Cemaat Mahalli Kubbe Tezyinatı Detayı

1.3.2. Kemerler

1.3.2.1. Mihrap Bölümü, Kemerler ve Kemer Aynaları

Mihrap bölümünde büyük ana kemerle birlikte mihrabın sağ ve solunda küçük kemerler, mihrap duvarında ise küçük sağır kemerler bulunmaktadır.

Mihrap kısmında yer alan doğu-batı akslı büyük kemerin iç yüzeyine, mihrabın sağ ve sol taraflarındaki iki küçük kemere kalem işi uygulanmıştır (Resim 21). Bu tezyinatın kompozisyonunda sarı zemin üzerine hatâî, gonca ve sade yaprak çeşitlerinin olduğu ½ simetrili nebati motifler dikkat çekmekle birlikte mihrap önü yarım kubbedeki nebati motifler kadar detaylı değildir. Daha yalın ve sade motiflere sahiptir.

Kemer içi desen simetrik değildir. Motiflerin başlangıç noktası olarak kemerin batı ucundan başlayan ve doğu yönüne doğru tek yönde ilerleyen yönlü bir tasarım kullanılmıştır. Bu yönlü kompozisyon anlayışı, klasik simetrik düzenlemelerden farklı bir tasarım yaklaşımı ortaya koymaktadır. Söz konusu kemer içi bezemesi 150 cm, çevresinde yer alan bordürler 28,5 cm genişliğindedir ve üç iplik rûmî deseni ile oluşturulmuştur. Kemer bordürü olarak tasarlanan bu üç iplik rûmîli bordür tasarımı, yan yana getirilerek iki sıra halinde yeni bir tasarım elde edilmiştir. Bu çift sıralı üç iplik motifli desen de caminin tüm kemer aynalarında kullanılmıştır (Resim 22).

Öte yandan kemer birleşim noktalarında oluşan üçgen alanlara, yönü kubbe merkezine dönük ½ simetrili, rûmî motifli tığ desenleri uygulanmıştır. Buradaki tığ desenlerinin minber bordüründen esinlenerek tasarlandığı anlaşılmaktadır (Resim 23).

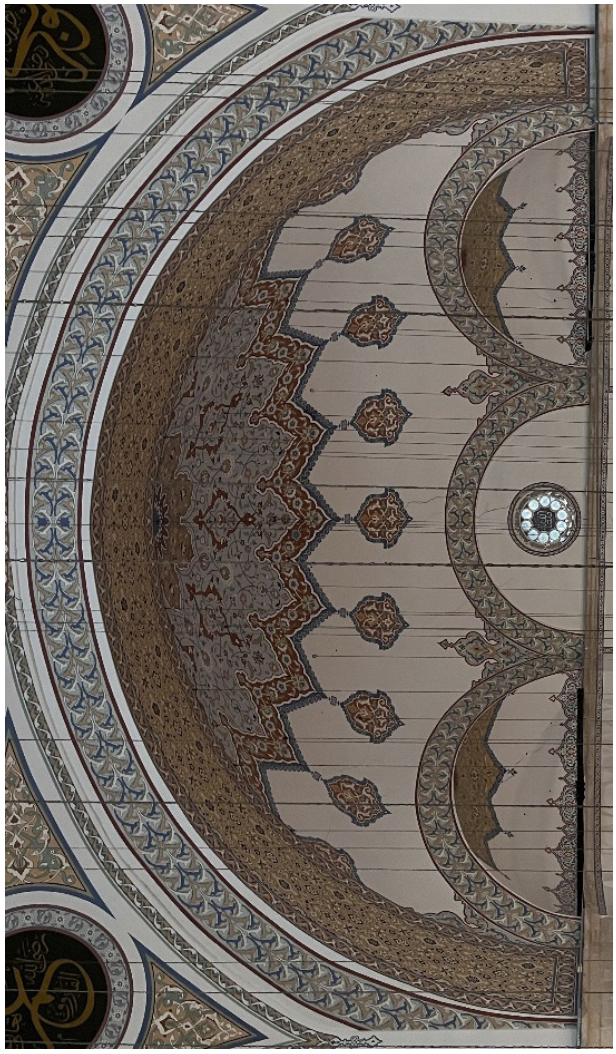
Mihrap bölümündeki kemer içlerindeki ve aynalarındaki nakışlar 20. yüzyılın özgün nakışlarıdır. 2015 onarımı sonrasında bu tasarımların kopyalarının caminin doğu ve batı yönlerindeki küçük kubbelere ve kuzey yönündeki mahfil kemerlerine uygulandığı görülmektedir.

Resim 21. Mihrap Bölümü Kemerleri

Resim 22. Mihrap Bölümü Kemer İçi Detayı

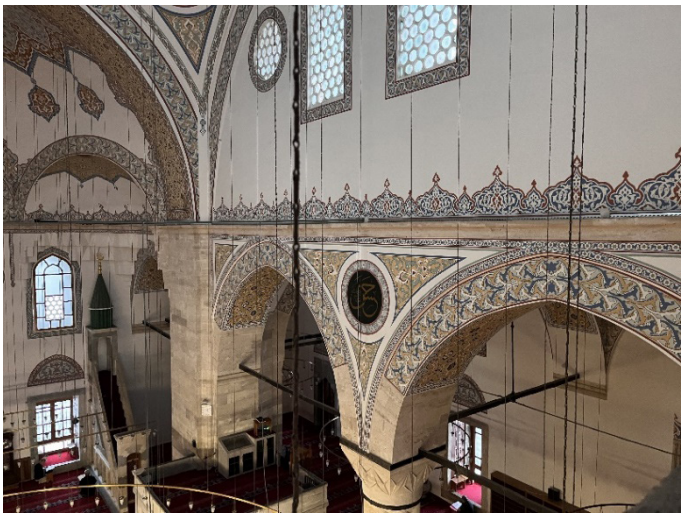

Resim 23. Mihrap Bölümü Ana Kemer ve Sağır Kemer Aynaları

1.3.2.2. Yan Küçük Kubbe Kemerleri

Caminin doğu ve batı tarafında yer alan altı adet küçük kubbenin kemer içlerinde ve kemer aynalarında kalem işi vardır. Buradaki desen, büyük ana kemerde yer alan sarı zeminli desenin aynısıdır. Kemer aynalarında ise, diğer kemer aynalarında yer alan çift sıralı üç iplik rûmîli desen kullanılmıştır.

Doğu ve batı yönlerindeki üç küçük kubbe ile kuzeydoğu ve kuzeybatı eksedralarının kemerlerinde, 2015 onarımı öncesinde herhangi bir kalem işi bezeme bulunmamaktaydı. Restorasyon sonrasında mihrap önündeki ana kemerde yer alan desenler bu kemer içlerine uygulanmış; çift sıralı üç iplik rûmî kompozisyonu ise kemer aynalarına uyarlanmıştır (Resim 24).

Resim 24. Ana Kemer ve Diğer Küçük Yan Kemerlerin Görünümü

1.3.2.3. Kuzey Girişi ve Kadınlar Mahfeli Üzerinde Bulunan Kemerler

Caminin kuzey cephesinde yer alan kadınlar mahfelinin alt ve üst kısmında geniş kemerler vardır. 2015 yılı öncesinde bu kemerlerin her ikisinin hem içinde hem aynasında kalem işi tezyinat görülmez. Diğer kemerlerde olduğu gibi, bu kemerlerde söz konusu 2015 yılı onarımı sonrası kalem işi uygulanmıştır (Resim 25).

Kadınlar mahfelinin altındaki kemerin alın kısmında sarı zemin üzerine yeşil, beyaz ve kızıl kahve renkte rûmîlerden oluşan ½ simetri düzeninde oluşturulmuş üçgen kompozisyon tasarım minber bordür tezyinatının benzeridir. Tasarım mavi renkli flato ile sınırlandırılmıştır (Resim 26).

Resim 25. Kuzey Girişi ve Kadınlar Mahfeli Üzerinde Bulunan Müzeyyen Kemerler

Resim 26. Kuzey Girişi ve Kadınlar Mahfeli Üzerinde Bulunan Kemer Detayları

1.3.2.4. Pandantifler ve Yazılar

Ana kubbeye geçişi sağlayan pandantiflerde "Ebū Bekr raḍıyallāhu ʿanh", "ʿÖmer raḍıyallāhu ʿanh", "ʿOṣmān raḍıyallāhu ʿanh", "ʿAlī raḍıyallāhu ʿanh" isimlerinin istiflendiği müdevver levhalar, küçük kubbelerin pandantiflerinde ise rûmî motiflerden müteşekkil müdevver şemse formları bulunur (Resim 27).

Pandantiflerde bulunan çehār yār-ı güzīn istiflerinin dışında "Allāh celle celāluhū" ve "Muḥammed ʿaleyhisselām" istifleri mihrap üzerinde, "Ḥasan raḍıyallāhu ʿanh", "Ḥuseyn raḍıyallāhu ʿanh" yazıları ise doğu-batı yöndeki duvarların yüzeyinde bulunmaktadır. Söz konusu yazıların bulunduğu dairelerin çapı 226 cm, kenar bordür kalınlığı ise 31,5 cm'dir. Daire formunun dış kısmında mihrap yan bordüründen ilhamla tasarlanmış rûmî motifli desen yer alır. Bu yazıların çevresinde nebati üslupta dairevi bir bordür deseni vardır. Bu desen mihrap yüzeyindeki bordürle aynı üsluptadır. Mihrap üzerindeki daire penceresinin merkezinde Māşāʾallāh 1337/1918 yazısı bulunmaktadır (Resim 28).

Camideki yazılar, Mevlevî tarikatına mensup olduğu bilinen Hattat Ömer Vasfi Efendi'ye (1880–1928)[28] aittir. Hattatın imzası Ḥuseyn levhasında bulunmaktadır. Son onarımda bu özgün yazılara müdahale edilmemiştir (Resim 29). Sözü edilen yazılar, Kuzey çıkış kapısı ahşap kapı kanadındaki yazılar ve Yusufağa Kütüphanesi girişindeki kitabe dışında başka bir yazı programına rastlanmamaktadır. Camilerde genellikle kuşak yazıları, mihraplarda mihrapla ilgili bir ayet, minber kapılarında kelime-i tevhîd gibi yazılar bulunmasına karşın bu caminin ne mihrabında ne minberinde ne de kuşak yazısı yoktur. Yazının olmaması ilginç bir husustur.

Resim 27. Küçük Kubbelerin Pandantiflerindeki Rûmî Motifli Tasarımlar

Resim 28. Mihrap Üzerindeki Pencerede Yer Alan "Maşallah, 1337/ 1918" Yazısı

Resim 29. Hattat Ömer Vasfi Efendi'nin İstifi ve İmzası

28 Aḳlām-ı sitte meşkine Çukurcumalı Kadri Efendi ile başlayan Ömer Vasfi Efendi Kazasker Mehmed Esad Efendi'nin yanı sıra Aziz Efendi'den nesta'lik ve sülüs, Kâmil Akdik'ten sülüs ve divanî, Sâmi Efendi'den nesta'lik ve celî nesta'lik, celî sülüs meşkederek icazet almıştır. Ali Alparslan, "Ömer Vasfi Efendi," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 34:83-84; Süleyman Berk, *Devlet-i Aliyyeden Günümüze Hat Sanatı, Tarihçe, Malzeme, Örnekler, 56.*

1.3.3. Pencereler

1.3.3.1. Ana Kubbe Pencereleri

Ana kubbede bulunan pencereleri, sarı zemin üzerine nebati ve rûmî motiflerle oluşturulmuş 28 cm genişliğinde bir bordür çevrelemiştir. Kompozisyonun pencere üzerinde kalan kısımlarında ise dendanlı taç deseni vardır (Resim 30). Pencerelerin alt köşelerine üçgen şeklinde rûmî motifli desenler uygulanmıştır (Resim 31). Bu nakışlar caminin diğer kalem işleri ile üslup bakımından çok uyumlu değildir. Ayrı bir desen kurgusuna sahiptir. Kubbede yer alan Krikor Usta'nın ismi burada da görülmesine karşın, motif çizimlerinin işçilik ve oran bakımından diğer birimlere göre daha farklı bir karakter gösterdiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar aynı kalemkâr ekibin uygulaması olsa da, tasarımın Mimar Muzaffer Bey'e ait olmama ihtimali büyüktür.

Resim 30. Kubbe Pencere Üzerinde Yer Alan Kalem İşleri

Resim 31. Kubbe Pencere Bordüründe Yer Alan Kalem İşleri

1.3.3.2. Üst Pencereler

Caminin ana kubbesini taşıyan doğu, batı ve kuzey kemerlerin iç kısmındaki duvar yüzeylerinde on üç adet pencere bulunmaktadır. Pencerelerin çevresinde üç iplik tarzında bordür deseni uygulanmıştır. 20. yüzyıla ait olan bu bordür deseni, ana kemerdeki bordür deseni ile aynıdır. (Resim 32). Bordürün kalınlığı 26 cm'dir.

Resim 32. Mihrap Üst Pencerelerinin Çevresinde Olan Bordür Tezyinatı

1.3.3.3. Orta Pencereler

Orta sırada yer alan pencere dizisinde mavi zemin üzerine 20 cm genişliğinde beyaz ve yeşil renkli rûmî motifli bordür deseni uygulanmıştır. Selçuklu taş işçiliğinde gördüğümüz bu bordür deseni 20. yüzyıla ait

kalem işi uygulamasıdır. Simetri eksenlerinde ve köşe geçişlerinde farklılaşmalar bulunmaktadır (Resim 34). Bu desenin bir benzeri mimar Muzaffer Bey'in inşa ettiği Dāru'l-Muʿallimīn binasında kullanılmıştır.

Resim 33. Üst Pencerelerin Çevresindeki Bordür Tezyinatı

Resim 34. Dāru'l-Muʿallimīn BinasıÇini Tezyinat Detayı

1.3.3.4. Alt Pencereler

Caminin göz hizasına en yakın kalem işleri alt taraftaki pencere alınlıklarındadır. Sivri kemer şeklinde tasarlanan bu alınlık tasarımları ½ simetrisinde, rûmî motiflerle oluşturulmuştur. Desenin dış kısmında 15 cm eninde nebati bordür tezyinatı bulunmaktadır. Tasarımı oluşturan rûmî motifler minberden, nebati motifler ise mihraptan esinlenmiştir. Desen, 79 cm yüksekliğinde 170 cm enindedir ve tüm pencerelerde tekrar edilmiştir (Resim 35).

Resim 35. Pencere Üzeri Kalem İşi Tezyinatı

Makalenin bu kısmında söz konusu caminin onarımında ve kalem işi tasarımında emeği geçen Muzaffer Bey'in mevcut bilgilerden istifade ile hayatı, eserleri ve camideki çalışmalarından bahsedilecektir.

2. Mimar Muzaffer Bey (1880-1921)

2.1. Hayatı

Mimar Muzaffer Bey (1297/1880) yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Ramiz Bey, annesi Saime Hanım'dır.[29] Eğitim hayatını İstanbul'da sürdürmüştür. Hendese-i Mülkiye Mektebi'nde öğrenci iken onun resim ve desen konusundaki yeteneğini fark eden hocası Yusuf Razi Bey, Muzaffer Bey'i kardeşi Mimar Vedat Bey'e (Tek) yönlendirerek Vedat Bey'in himayesinde çalışmasına vesile olmuştur.[30]

2.2. Eserleri ve Çalışma Alanları

31 Mart olayının ardından, ölenlerin hatırasını yâd etmek amacıyla yaptırılması düşünülen anıt-mezar için açılan yarışmada Mimar Muzaffer Bey'in tasarımı, Mimar Vedat Bey, Konstantin Kiryakidi Efendi, Mösyö Valori gibi tanınmış birçok mimar arasından seçilerek kabul edilmiştir. Projesi ve projesinin kendi tarafından uygulanması onun tanınmasına vesile olmuş ve İstanbul Şişli'deki Hürriyet Abidesi'nin mimarı olarak şöhret bulmuştur.[31] Birinci Ulusal Mimarlık Akımının öncülerinden olan Muzaffer Bey, Sirkeci'deki Büyük Postane, Hoca Hobyar Mescidi, Sultanahmet'teki Tapu ve Kadastro gibi binaların yapımında da görev almıştır.[32]

Mimar Muzaffer Bey, Konya Valisi'nin kendisini vilayet baş mimarı olarak görev yapması için davet etmesi üzerine 1914 yılında Konya'ya gelmiştir. Türk mimarisi bağlamında Konya'da yeni bir dönemi başlatan Muzaffer Bey, Dāru'l-Muʿallimīn (Erkek Öğretmen Okulu)[33], Ziraat Abidesi (Atatürk Anıtı Kaidesi), Dāru'l-Muʿallimāt (Kız Öğretmen Okulu), Umumi Meclis Binası, Konya Harası İdare Binası gibi yapıların yanı sıra, Konya Selimiye Camii'nin onarımını da gerçekleştirmiştir (Resim 36). Çalışmalarında istifade edebileceği kalifiye eleman sıkıntısı çeken Muzaffer Bey, Konya'nın mahalli işçilerinden kurduğu ekibi eğitmek suretiyle hem vasıflı eleman yetiştirmiş hem de topluma mesleki kabiliyetleri olan sanatkar kazandırmıştır.[34]

Resim 36. Konya Lisesinin Giriş Kapısında Mimar Muzaffer 1333 /1915 Tarihli Kûfî İstifli Kitabe

Konya'da bulunduğu sırada hastalanarak felç olan ve buna rağmen çalışmalarını titizlikle sürdürmeye devam eden Muzaffer Bey'in, caminin önüne kadar geldiği, kollarına giren iki kişinin destekleriyle caminin içine kadar girdiği ve çalışmaları detaylı biçimde incelediği nakledilmektedir.[35] Muzaffer Bey'in işine karşı duyduğu titizliğe ilişkin bir başka örnek Şahabettin Uzluk Bey'in hatıratında karşımıza çıkmaktadır. Uzluk, Mimar Muzaffer'in aynı zamanda kûfî yazı hocası olduğunu ve kendisinin ondan dersler aldığını, yazı dersleri aldığı süreçte Muzaffer

29 Ali Işık, "Mezar Taşına Sahip Çıkamadığımız İstanbullu Bir Sanatkâr: Mimar Muzaffer Bey," 314-320.

30 Erdem Yücel, "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey'lerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar," 467-481; Zeynep Ertuğrul, "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve Sanat Anlayışı," (doktora Tezi), 21.

31 Semavi Eyice, "Âbide-i Hürriyet," *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1:309; Yücel, "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey'lerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar," 467-481; Orkun Dayıoğlu, "Modern ve Ulusal Bir Kimliğin Peşinde: Ali Mukadder Çizer," 61-66.

32 Yasemin F. Saygıner ve Leyla Suri, "Alman, Avusturya ve İsviçreli Mimarların İstanbul'daki Etkinlikleri," 1252-1284.

33 Konya Lisesinin giriş kapısında Mimar Muzaffer 1333 /1915 tarihli kûfî istifli kitabe bulunmaktadır.

34 Altan, "Mimar Muzaffer," 36-38.

35 Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, 530; Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 173-182; Hüseyin Köroğlu, "Konya Lisesi Projesini Yapan Mimar Muzaffer Bey."

Bey'in yazı derslerini hiç bırakmadığını, dersleri yattığı yerden verdiğini, bazen yazının şeklini çizdirdiğini, bazen çamurdan modelini yaptırdığını, beğenirse kağıda çizmesine müsaade ettiğini anlatır.[36]

Sanatkar bir kişiliğe sahip olan Muzaffer Bey'in desen konusunda da mahir olduğu, caminin kalem işlerinde açıkça anlaşılmaktadır. K. Altan, 'Koca Sinan ve Türk Mimarisi' başlıklı makalesinde tasarımların Muzaffer Bey'e ait olduğunu belirtmektedir. Altan, Konya Sultan Selim Camii'nden bahsederken "Caminin en son bir tamirinde İstanbul Şişli'deki Hürriyet Abidesi'ni yapan Merhum Mimar Muzaffer'in eliyle eski devrin nakış hünerlerini andıran önemli süsler vücuda getirilmiştir"[37] diye caminin nakışlarını tasarlayan ve uygulatan kişinin Muzaffer Bey olduğunu ifade eder. Benzer bir anlatım İ. Hakkı Konyalı'ya aittir. Konyalı, Konya Tarihi kitabında, caminin kalem işi tasarımlarının müellifi olan Mimar Muzaffer Bey'i eşinin dayısı olarak tanıtır ve camiye ait tezyini kalıpların bir müddet kendi evlerinde muhafaza edildiğinden, daha sonra oğlu Mukadder Bey'e devredildiğinden bahseder.[38]

Hat ve desen maharetinin yanı sıra resim alanında da son derece yetenekli olan Muzaffer Bey'in; Büyük Postane, Selimiye Camii, Süleymaniye Camii, Rumeli Hisarı ve Kız Kulesi'nin çizimlerinden oluşan posta pulu tasarımları Londra'da bastırılmış ve kamuoyunda büyük ilgi görmüştür.[39] Bu örneklerin yanı sıra, Muzaffer Bey'in çini etütlerini içeren bir albümünü gören İkdam gazetesinin sahibi Ahmet Cevdet Bey, albümü çok beğenir ve kendisine albümü tamamlaması durumunda Avrupa'da baskısını yaptırabileceğini teklif eder. Benzer bir olay da Fransız Formenger'in Konya ziyaretinde yaşanır. Formenger, Muzaffer Bey'in çini, halı ve kûfî yazılar üzerindeki çalışmalarını gördüğünde memnuniyetini belirterek kendisini kutlar, hatta hastalığının tedavisi için Adana'ya davet eder.[40]

2.3. Vefatı

Konya'da görevli bulunduğu süre içerisinde birçok esere imza atmış olan Muzaffer Bey, 26 Mart 1921 tarihinde 41 yaşında vefat etmiştir.[41] Cenazesi Sadrettin Konevî Haziresi'ne defnedilmiştir.[42] Mimar Muzaffer'in ismi bugün Alaeddin Tepesi civarında Arapoğlu Makası olarak da bilinen caddede yaşatılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Konya'da Osmanlı döneminin önemli bir eseri olan Sultan Selim Camii, tarih boyunca pek çok kez onarım görmüştür. Caminin geçmişte yıkılmış olduğu ve zaman zaman yıkılma tehlikesi yaşadığı bilinmektedir. Kubbe ve duvarlarındaki çatlaklar nedeniyle yakın geçmişte kapsamlı bir onarım geçirmesine karşın aynı sorunların tekrar etmesi üzerine yaklaşık 8 yıllık bir aradan sonra 26 Aralık 2025 tarihinde onarım amacıyla tekrar ibadete kapatılmıştır. Geçmişte de buna benzer sıkıntıların olduğu muhtemeldir. Ancak onarımlara ait bilgiler yeterli değildir. Banisi ve mimarı hakkında da net veriler olmadığı gibi, günümüze kadarki süreci hakkında da sağlıklı bilgiler yoktur.

Cami 16. yüzyıl Osmanlı yapısı olmasına karşın kalem işi tezyinatı dönemine ait değildir. Caminin 17. yüzyılın sonlarında kubbesinin çöktüğü bilgisinden yola çıkarak, yapının çağdaşı olan nakışlarının da bu süreçte kaybolmuş olması muhtemeldir. Bu dönemde elbette bir onarım yapılmış olmalıdır. Ancak herhangi bir doküman yoktur.

Mimari yapıların zaman içerisinde bakım ve onarım görmesi kaçınılmazdır. Gelenekte, onarım gören yapıların tamir kitabeleri bulunur. Ancak Sultan Selim Camii'nde onarıma ait herhangi bir kitabe yoktur. Camideki mihrabın üst köşesinde bulunan Recep, 1288/1871 tarihinden, caminin mevcut mihrabının 1871 yılında yenilendiği anlaşılmaktadır. Bu zaman dilimi aynı zamanda Sultan Selim İmaretinin ve yakın mesafedeki Aziziye Camii'nin de inşa edildiği tarihleri de kapsamaktadır. Ancak aynı zaman dilimi içerisinde yapılan bu iki caminin mimarisinde, tezyinatında, minberinde ve mihrabında üslup birliği yoktur.

36 Uzluk, "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii," 173-182; Ertuğrul, "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve Sanat Anlayışı," 22; Köroğlu, "Konya Lisesi Projesini Yapan Mimar Muzaffer Bey."

37 Kemal Altan, "Koca Sinan ve Türk Mimarisi," 23-25.

38 Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, 530.

39 Vural Sözer, "Taş Baskısından Tifdruğa Kadar Pullarla Son Yüzyılın Hikayesi," 66-68.

40 Altan, "Mimar Muzaffer," 36-38.

41 Altan, "Mimar Muzaffer," 36; Yücel, "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey'lerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar," 467-481; Köroğlu, "Konya Lisesi Projesini Yapan Mimar Muzaffer Bey."

42 Yücel, "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat Bey'lerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar," 467-481; Işık, "Mezar Taşına Sahip Çıkamadığımız İstanbullu Bir Sanatkâr: Mimar Muzaffer Bey," 314-320.

Aziziye Camii barok rokoko üslubunda süslemelerle müzeyyendir. Sultan Selim Camii'nde ise o dönemde kalem işlerinin var olup olmadığı belli değildir. Ancak Osmanlı döneminde restorasyonu yapılan camilerin tezyinatının da o dönemin geçerli olan tezyinat anlayışına göre şekillendiği bir gerçektir. Bu durumdan hareketle, Sultan Selim Camii'ne de böyle bir süslemenin yapılmış olma olasılığı vardır. Ancak bu hususa ışık tutacak elimizde herhangi bir veri yoktur. Mevlana Dergahı'nda 19. yüzyıl kalem işi örneklerine ait izler var olsa da Sultan Selim Camii'nde herhangi bir ize rastlanmamıştır.

Sultan Selim Camii'nin en önemli restorasyonlarından biri de 20. yüzyılın başında gerçekleştirilen onarımdır. Çünkü bu dönemde caminin tamamen elden geçirildiği ve tezyinatının dönemin üslubuna göre yenilendiği 2015-2017 onarımında anlaşılmıştır. Bu onarım sürecinde kalem işleri içerisinde ortaya çıkan 1916 ve mihrap üzerindeki pencerenin merkezinde yer alan Māşāʾallāh istifindeki 1337/1918 tarihli kalem işi tezyinatın sözü edilen tarihlerde yenilendiği konusunda bilgi vermektedir. Bu süreçte sıva tabakalarında yapılan raspa çalışmalarında zeminden herhangi bir tezyini buluntu çıkmamıştır. Bu sonuç tezyinatın söz konusu yılda tamamen yenilendiğini göstermektedir.

Günümüzde mevcut nakışlar, Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın öncülerinden olan Mimar Muzaffer Bey'in 20. yüzyılın başlarına tarihlenen tasarımlarıdır. İstanbul Şişli Hürriyet Abidesi›nin proje sahibi ve uygulayıcısı olarak tanınan Muzaffer Bey, Türk mimarlık tarihinde iz bırakan Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi›nin önemli temsilcilerinden biridir; bu akımın izlerini mimari yapılarında olduğu gibi tezyinatında da yansıttığı görülmektedir. Muzaffer Bey'in yalnızca bir mimar değil, aynı zamanda hat ve tezyini sanatlarda mahir bir desen ustası olduğu görülmektedir. Muzaffer Bey; Sultan Selim Camii'ndeki nakışlarla tezyini sanattaki yeteneğini, hazırladığı posta pullarıyla ise resim sanatındaki yeteneğini açıkça ortaya koymaktadır.

Muzaffer Bey'in farklı özellikler gösteren kalem işi tezyinatı, günümüzde caminin iç mekanının kubbe ve kemer yüzeylerini bezemektedir. Ana kubbede bulut ve rûmî motiflerini yoğun kullanan Muzaffer Bey, ön yarım kubbede nebati motiflerini öncelemiştir. Küçük kubbelerin ve yarım kubbelerin tamamında yine rûmî motifleri tercih edilmiştir. Kemer içlerinde hatâî grubu motifler, kemer aynalarında ise üç iplik rûmî motifler dikkat çeker. Kubbe pencerelerinin bordürleri üslup olarak genel tasarımdan ayrı bir özelliğe sahiptir. Bu tasarımlar farklı bir nakkaşa ait olmalıdır veya Muzaffer Bey'in rahatsızlığından dolayıdır.

Kalem işi tezyinatta kullanılan desenler, mihrap ve minber üzerindeki desenlerle benzerlik göstermektedir. Nakkaş, tasarımlarını bu desenleri dikkate alarak hazırlamış olmalıdır. Bu uygulama iç mekanda bir bütünlük ve uyum sağlamıştır. Mihrap tacındaki desen, yanlardaki küçük kubbelerin göbeklerinde, kubbe eteklerinde ve kapı üzerlerinde kullanılmıştır. Bu uygulamanın Sultan Selim Camii'ne özgü olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca Muzaffer Bey'in kendine özgü bir desen tasarımı ve üslubunun olduğu görülmektedir. Bu husus, söz konusu tasarımların bir geleneğin devamı niteliği taşımadığını ortaya koymakta; Muzaffer Bey'in bu tasarımları usta-çırak ya da hoca-talebe ilişkisinden değil, kendi gayret ve yeteneğiyle geliştirdiği anlaşılmaktadır.

Bahse konu tezyinat sade ve mütevazı olmakla birlikte ilgi çeken bir görünüşe sahiptir. Bu ilgi nedeniyle caminin ana kubbe tezyinatı günümüzde Konya'daki birçok caminin bezemesinde ilham kaynağı olmaktadır. Muzaffer Bey'in bu üslupta başka bir eserinin var olup olmadığı henüz bilinmemektedir. Tasarımın böyle bir özelliğe sahip olması, eserin kıymetini artırmakla birlikte kıyaslama imkânını da ortadan kaldırmaktadır. Netice itibarıyla nevi şahsına münhasır diyebileceğimiz bir tasarıma sahiptir.

Tasarımlarda rûmî, nebati ve bulut motifleri, geçme (düğüm) motifleri tercih edilmiştir. 15. yüzyıl esintileri bulunmaktadır. Rûmî motifler hatâî motiflerine göre daha gösterişlidir. Hatâî ve yaprak motiflerinin anatomik yapıları daha zayıftır. Rûmî motifler diğer motiflere göre daha yoğun kullanılmıştır. Bulut motifleri ise sadece ana kubbede tercih edilmiştir. Muzaffer Bey'in bilinen diğer yapılarda da rûmî motifini yoğunlukla kullandığı görülmektedir.

Tasarımlarda kullanılan renkler, klasik kalem işi renklerinden biraz farklıdır. Tasarımlarda oksit sarı başta olmak üzere kırmızı, kızıl kahve, taba rengi, lacivert, mavi, yeşil, beyaz ve siyah renkler kullanılarak zengin bir renk paleti oluşturulmuştur. Tercih edilen renkler doygun, pastel renklerdir. Renk seçimi ve kullanımı da ortama uygundur. Mekânın genel karakteriyle uyumlu renk tercihleri yapılmıştır.

İstanbul Şehzade Camii (1543 – 1548), Beşiktaş Sinan Paşa Camii (1550–1553), İstanbul Süleymaniye Camii (1551–1557), İstanbul Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii (1562–1565), Edirne Selimiye Camii (1568–1574), Kılıç Ali Paşa Camii (1580) camilerin çağdaşlarından bazılarıdır. Sultan Selim Camii'nin bu camilerdeki kalem işlerinde herhangi bir benzerliği ve yakınlığı yoktur.

Cami tezyinatında en önemli unsur, hat sanatının örneklerini barındıran yazılardır. Caminin iç mekân kalem işlerinde "İsm-i Celāl", "İsm-i Nebī", "Māşā'allāh" istifleri ile "Ḫulefā-yi Rāşidīn" ve "Ḥasan", "Ḥuseyn" isimlerinin yazılı bulunduğu celî sülüs istifler vardır. Ancak bu yazılar ve ahşap kapıda yer alan yazılar haricinde camide yazı hiç kullanılmamıştır. Mihrap kavsarasının üzerinde veya minber tacında görmeye alışık olduğumuz yazılar yoktur. Caminin sıva üzerinde bulunan yazılar 1880–1928 yılları arasında yaşamış olan hattat Ömer Vasfi Efendi'ye aittir. Māşā'allāh yazısında imza yoktur, lakin 1918 tarihi bulunmaktadır. Söz konusu tarih ve üslup bu yazının da aynı hattata ait olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca Muzaffer Bey'in kûfî yazıyı öğretecek kadar mahir ve bilgi sahibi olmasına karşın tasarımlarında kendine ait istifler kullanmaması da dikkat çekicidir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest
Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support
Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

YZ Kullanım Beyanı / Declaration of AI use
Yazarlar, bu çalışmayı oluştururken yapay zeka destekli teknolojileri kullanmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that no AI-assisted technologies were used in the creation of this article.

Yazar Katkıları/ Author Contributions
Ali Fuat Baysal %60 - Rıdvan Ak %40

Kaynakça

Akok, Mahmut. "Konya'da Üç Tarihi ve Mimari Eser. Altınapa Kervansarayı, Hasbey Darülhüffazı ve Selim II. İmareti." *Türk Arkeoloji Dergisi* 33 (1973): 5-39.

Alkan, Ahmet, ve Nuri Dülgerler. "Bir Türk-İslam Şehri Olarak Konya -Dünü-Bugünü-Yarını." *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı = The Conference on The Preservation of Architectural Heritage of Islamic Cities* (İstanbul), 26:4 (1985) 235-243.

Alparslan, Ali. "Ömer Vasfi Efendi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1: 83-84.

Altan, Kemal. "Koca Sinan ve Türk Mimarisi." *Mimarlık, Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni*, içinde 22-25. Ankara: Türk Yüksek Mimarlar Birliği, 1948.

Altan, Mazhar. "Mimar Muzaffer." *Mimarlık, Türk Yüksek Mimarlar Birliği Bülteni* içinde 36-38. Ankara: Türk Yüksek Mimarlar Birliği, 1948.

Arı, Ahmet. "Sâkıp Dede." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 36:4-5.

Aslanapa, Oktay. *Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1986.

Bakırcı, Naci. "Mevlâna Müzesi Kubbe-i Hadrâ'nin Kalem İşi Süslemeleri ve Yapılan Restorasyon Çalışmaları." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 42:1 (2019): 322-338.

Baş. Ali. "Konya'daki Osmanlı Camileri," *Osmanlı Döneminde Konya*, ed. Yusuf Küçükdağ, içinde 252-254. Konya: Konya Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003.

Baysal, Ali Fuat. "Konya Sultan Selim Camii'nin Kalem İşi Tezyinatında Bulunan Nakkaş İmzaları." *İSTEM* 27 (2016): 27-43.

Berk, Süleyman. *Devlet-i Aliyyeden Günümüze Hat Sanatı, Tarihçe, Malzeme, Örnekler.* İstanbul: İnkılap Yayınları, 2022.

Çiftçi, Çiğdem. "Konya Lisesi Binası." *Konya Ansiklopedisi*, 6:82-84.

Dayıoğlu, Orkun. "Modern ve Ulusal Bir Kimliğin Peşinde: Ali Mukadder Çizer." *Mimarlık* 418 (Nisan 2021): 61-66.

Doğanay, Aziz. "Geleneksel/li Türk Sanatlarında Bilgi Kaynağının Yeniden İnşâsı Üzerine Bazı Mülâhazalar." *Geleneğin İzinde Geleneksel Türk Sanatları Prof. Dr. Fevzi Günüç'e Armağan Kitabı* içinde 65-78. Konya: Aybil Dijital Baskı, 2024.

Doğanay, Aziz, ve Merve Akyüz. "İslîmî / Rûmî ve Hatâyî Motifinin Köken Meselesi: Timûrî Tezyînât Üslûbunun Osmanlı Sanatına Yansımaları ve İstanbul Üslûbunun Teşekkülü." *Türk Araştırmaları Dergisi* 3:1 (2024): 31-77.

Emecan, Feridun. "Selim II." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 36:414-416.

Erdoğan, Muzaffer. "Osmanlı Devrinde Anadolu Camilerinde Restorasyon Faaliyetleri." *Vakıflar Dergisi* 7 (1968): 149-205.

Eroğlu, Bahtiyar ve Tomar, Erdal Zeki. "Tarihi Değerlerimizden Konya Sultan Selim Muvakkithanesi Rekonstrüksiyonu." Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 6:25 (2013): 215 -232.

Ertuğrul, Zeynep. "Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi Mimarlarından Muzaffer Bey: Eserleri ve Sanat Anlayışı." Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2007.

Eyice, Semavi. "Âbide-i Hürriyet." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 1:309.

Eyice, Semavi. "Aziziye Camii." *TDV İslâm Ansiklopedisi* 1: 347.

Eyice, Semavi. "Camii." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7:56-90.

Fırat, Nurcan. "1900-1930 Yılları Arasında Konya'da Türk Mimarisi." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 1996.

Işık, Ali. "Mezar Taşına Sahip Çıkamadığımız İstanbullu Bir Sanatkâr: Mimar Muzaffer Bey." *Akademik Sayfalar*, 03 Haziran 2020.

Kabakçı, Bekir. "Konya Sultan Selim / Selimiye Camisi'ndeki Kalemişi Çalışmalarının Grafiksel Açıdan İncelenmesi." *Kalemişi Geleneksel Türk Sanatları Dergisi* 1:2 (2013): 41-72.

Karpuz, Haşim. *Konya Türk Kültür Varlıkları Envanteri Cilt 1.* Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2009.

Kılıç, Halim ve Gökhan Yurtoğlu. "Sultan II. Mahmud Döneminde 1817-1834 Yıllarına Ait Keşif Defterlerine Göre Konya Mevlânâ Külliyesi'nin Tamir ve Termimi." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 109 (Mart 2024): 93-114.

Kolay, Emre. "Arşiv Belgelerinin İzinde Konya Erkek Muallim Mektebini Yeniden Yorumlamak." *Sanat Tarihi Dergisi* 33:2 (2024): 679-699.

Konyalı, İbrahim Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*. Konya: Enes Kitap Sarayı, 1997.

Köroğlu, Hüseyin. "Konya Lisesi Projesini Yapan Mimar Muzaffer Bey." *Yeni Konya Gazetesi* (Konya), 04 Ocak 1958.

Küçükdağ, Yusuf. "Konya Mevlânâ Dergâhı ve Türbe Hamamı'na Dair İki Mevlevi Vakfiyesi." *Vakıflar Dergisi* 23 (1994): 75-102.

Küçükdağ, Yusuf. "Sultan Selim Camii ve Külliyesi." *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 37:516-517.

Özyalvaç, Ali Naci. "Konya Sultan Selim(Süleymaniye) Camii Biçim Özellikleri ve Müellif Mimar Meselesine Bir Katkı." *Art-Sanat Dergisi* 14 (2020): 323-347.

Polat, Zübeyr. "Sultan Selim Camii Onarımları." Ali Fuat Baysal tarafından gerçekleştirilen görüşme, Konya, 05.04.2025.

Saygıner, Yasemin F., ve Leyla Suri. "Alman, Avusturya ve İsviçreli Mimarların İstanbul'daki Etkinlikleri." *Kent Akademisi Dergisi* 17: 4 (2024): 1252-1284.

Sözen, Metin, ve Osman Nuri Dülgerler. "Mimar Muzafferin Konya Öğretmen Lisesi." *O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Dergisi* 4:1 (1978): 117-134.

Sözer, Vural. "Taş Baskısından Tifdruğa Kadar Pullarla Son Yüzyılın Hikayesi." *Hayat Tarih Mecmuası*, 06 Temmuz 1965.

Uzluk, Şahabettin. "İstanbul'daki Eski Fatih Camii'nin Bir Benzeri Konya'da Selimiye Camii." *Vakıflar Dergisi* 9 (1971): 173-182.

Yücel, Erdem. "Mimar Kemaleddin ve Vedat Bey'lerin Üslubunu Sürdüren Restoratör Mimarlar." *I. Milli Türkoloji Kongresi, Tebliğler*, içinde 467-481. İstanbul, 1980.